

Het dagelijks leven tijdens de bezetting

NOODKEUKEN - CULEMBORG

In onze laatste mededeeling hebben wij de hoop uitgesproken, dat de moeilijkheden der bevoorrading ons niet zouden noodzaken de grootte der porties te verminderen.

Thans is dit tijdstip helaas wel aangebroken.

Gepleegd overleg heeft tot de slotsom geleid, dat het beter is een $\frac{1}{2}$ liter te verstrekken, dan nog maar korten tijd $\frac{3}{4}$ liter per persoon.

De nieuwe regeling gaat in

ZONDAG 14 JANUARI A.S.

en de prijs is vastgesteld op **f 1,25** per persoon per week.

De waarde der reductie-bonnen wordt alsdan bepaald op **50 cent** per bon.

Tevens werd bepaald, dat vanaf Zondag 14 dezer de oorspronkelijke gezinssterkte zal worden aangenomen, kinderen beneden de 2 jaar uitgesloten.

Derhalve moeten Vrijdag a.s. bij den kaartverkoop de stamkaarten worden medegebracht.

DE BURGEMEESTER.

Culemborg, 11 Januari 1945.

N.B. Kaartverkoop is ALLEEN des Vrijdags.

A. T. V. & Zn. - K 698 - 233

Historisch halfjaarbericht 2009-39

Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden

COLOFON

**Culemborgse Voetnoten,
nummer 39**

ISSN: 0929-1334

Mei 2009

Een uitgave van

'Het Genootschap

A.W.K. Voet van Oudheusden'.

Opgericht 14 oktober 1937

Redactie J.G. Borggreve,
Y.E. Jakobs-Lommers
(eindredactie).

Redactieadres

Mw. Y.E. Jakobs-Lommers

Kattenstraat 10

4101 BM Culemborg

E-mail: yvonne.jakobs@
planet.nl

Bijdragen kunnen worden
gezonden naar de redactie via
e-mail of op diskette. Auteurs
wordt verzocht zich te houden
aan de redactionele richt-
lijnen, welke zijn te verkrijgen
bij de redactie.

Vormgeving Hans Bassa
(Studio Bassa), Culemborg

Drukwerk Jacobs Repro,
Culemborg

Secretariaat Genootschap

Dhr. J.G. Borggreve

Vanghoutstraat 1

4105 HE Culemborg

E-mail: secretariaat@

voetvanoudheusden.nl

Website: www.voetvanoud-
heusden.nl

Girorekening

50 23 582 t.n.v. Het Genoot-
schap A.W.K. Voet van Oud-
heusden. De contributie be-
draagt € 15,- per jaar.

Een (vrijwillige) extra bijdrage
stelt het bestuur bijzonder op
prijs.

Redactioneel

HET IS ALTIJD weer verheugend wanneer Voetleden
zelf met artikelen en suggesties komen.

Johan van Unen, die veel archiefonderzoek
doet, kwam met een artikel dat men ook wel een
'bijvangst' noemt. Bij onderzoek stuitte hij op enkele brieven
uit de zestiende eeuw, die te maken hadden met de aanvraag
van een vrijgeleide. Nieuwsgierig geworden ging hij deze brie-
ven transcriberen en schreef er een artikel over.

De redactie van de Culemborgse Voetnoten kreeg tevens een
serie foto's, brieven, aanplakbiljetten en andere documenten in
bruikleen van Matty Kalz. De heer Kalz vond dit materiaal bij
het opruimen van het huis van zijn ouders. Deze documentatie
vormt een 'petit histoire' over een ongewone Culemborgse fa-
milie tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog.

Dem jungvermählten Paare

Kalz - Pn

mit den besten Wünschen für
eine glückliche und gesegnete

Ehe überreicht

am 9. Juni 1941.

Der Reichskommissar für die
besetzten niederländischen
Gebiete.

Sydney

Een ongewoon Culemborgs gezin tijdens en vlak na de Tweede Wereldoorlog

Heinrich Kalz werd in 1913 geboren in Würselen (Duitsland), niet ver van de Nederlandse grens. Hij groeide daar op en behaalde in 1932 zijn diploma als elektrotechnisch installateur.

Via zijn oom kreeg hij een baan in Roermond. In 1934 werd hij door het bedrijf waarvoor hij werkte naar Culemborg op karwei gestuurd. Het Barbara Ziekenhuis werd namelijk verbouwd en flink uitgebreid. Als eerste moest hij zes installateurs zoeken en daarna samen met hen de elektriciteitsvoorziening in het ziekenhuis aanleggen. Wanneer dit werk erop zat, zou hij terug gaan naar Roermond.

Het liep echter anders. De liefde kwam in het spel. Hij leerde een 20-jarig Culemborgs meisje kennen, Maria Pin. Zij verloofden zich nog dat zelfde jaar en begonnen toekomstplannen te maken. Hij begon als zelfstandig ondernemer een elektrotechnisch installatiebedrijf en enkele jaren later ook een winkel, met o.a. lampen, radio's en andere elektronica, op het adres Oude Vismarkt 16. Aanvankelijk gingen de zaken voorspoedig, totdat in mei 1940 ook Nederland betrokken raakte bij de Tweede Wereldoorlog.

Na zeven jaar verloofd te zijn geweest, besloot het jonge stel in 1941 te trouwen. Daarmee begonnen de problemen. Heinrich Kalz had immers nog steeds de Duitse nationaliteit. Ze mochten daarom niet trouwen voor de burgerlijke stand in Culemborg, maar moesten daarvoor naar Zwolle, waar een speciale burgerlijke stand voor in Nederland wonende Duitsers was. Daar ontvingen zij naast het trouwboekje tevens een exemplaar van Hitlers Mein Kampf, voorzien van een handtekening van de Duitse Reichskommissar für die besetzten niederländischen Gebiete Arthur Seyss-Inquart, en een door Seyss Inquart geschreven gelukwens. Het kerkelijk huwelijk werd ingezegend op 12 juni 1941 in de RK Sint Barbarakerk in Culemborg. Als gevolg van haar huwelijk had Maria Kalz-Pin nu ook de Duitse nationaliteit gekregen.

Het echtpaar begon nu echt last te krijgen met de Duitse bezetters. In mei 1941 ontving Kalz een brief van de Hauptsturmführer met de vraag waarom hij geen plakkaat voor de werving voor de Waffen SS

Linkerpagina:

Voorblad uit Mein Kampf, met een persoonlijke gelukwens van Seyss Inquart.

had opgehangen in zijn etalage. Hij was immers een ‘Reichsdeutscher’ en stond ook als zodanig bekend. Kalz reageerde niet op deze brief, daar hij geen nazipropaganda in zijn winkel wenste. Vervolgens kreeg hij in 1942 een oproep om zich te melden bij de Duitse Wehrmacht. Vergeefs probeerde hij onder de dienstplicht uit te komen. Nadat haar man was ingelijfd bij de Wehrmacht, trachtte Maria Kalz-Pin nog een tijdje de zaak draaiend te houden, maar toen dat niet meer lukte, trok ze in bij haar ouders op de Westerwal.

In 1944 gaf Kalz zich over aan de Engelsen. Hij werd overgebracht naar een krijgsgevangenenkamp in Cheshire (Engeland), waar hij tot en met september 1946 werd vastgehouden. Regelmatig stuurde hij brieven aan zijn vrouw. Zo schreef hij op 21 oktober 1945: ‘Nederlandse officieren zijn er nog steeds niet geweest. Wij wachten nog altijd op ze’. Zo verging de ene maand na de andere. Vanuit het krijgsgevangenenkamp zond hij ook brieven aan de Nederlandse regering om de Nederlandse nationaliteit te verkrijgen. Hij verklaarde onder meer dat hij vanaf 1932 in Nederland had gewoond, een eigen zaak had gehad en altijd goed met Nederlanders had samengewerkt; ook had hij zich nooit met politiek bemoeid. Dat hij ambities had, blijkt wel uit het feit dat hij op de legerschool in het krijgsgevangenenkamp een diploma handelscorrespondentie heeft gehaald. Opvallend is ook dat hij alle brieven aan zijn vrouw in foutloos Nederlands schrijft.

Het winkelpand van de firma Kalz op de hoek van de Prijssestraat en de Zandstraat omstreeks 1950. Voor de winkel staat het echtpaar Kalz-Pin.

Winkelinterieur met verlichtingsartikelen en radio's.

De winkel van het echtpaar Kalz was vele jaren gevestigd op het adres Everwijnstraat 19.

Maria Kalz-Pin probeerde na de bevrijding weer een vestigingsvergunning te krijgen voor een nieuw bedrijf. Met verklaringen van derden trachtte zij de anti-nazi gezindheid van haar man te bewijzen. Gelukkig waren er voldoende Culemborgse ondernemers en voormalige klanten die een dergelijke verklaring wilden ondersteunen. Nadat Kalz in september 1946 eindelijk was teruggekeerd uit Engeland, kon hij weer beginnen met zijn bedrijf en een nieuwe winkel openen op de hoek van de Zandstraat en de Prijssestraat. Na enige jaren verhuisden winkel en bedrijf naar de Everwijnstraat, waar ze jaren gevestigd zijn geweest.

Na zeven jaar huwelijk werd er een zoon geboren en het gezin werd ook nog verrijkt met een tweede zoon en een dochter. Alle kinderen kregen aanvankelijk de Duitse nationaliteit, want de vele verzoeken tot naturalisatie hadden tot dan toe geen resultaat gehad. Pas op 18 december 1957 verwierf het echtpaar het Nederlanderschap. Als gevolg van een slopende ziekte overleed Heinrich Kalz in 1959 op de leeftijd van slechts 46 jaar. Hoewel hij 27 jaar in Nederland had gewoond, is hij dus maar twee jaar Nederlands staatsburger geweest.

YVONNE JAKOBS

Een oorlogsjaar in aanplakbiljetten

In de jaren 40-45 werd het dagelijks leven niet zo zeer bepaald door oorlogshandelingen als wel door de bezetting. De voedsel- en energievoorziening werd in de loop van de oorlog steeds problematischer en op den duur was overal gebrek aan, zeker toen in september 1944 de spoorwegstaking werd uitgeroepen. De Duitse bezetter reageerde hierop onder meer door het uitvaardigen van allerlei geboden en verboden. Dat gebeurde veelal door middel van aanplakbiljetten die overal werden opgehangen. De navolgende aanplakbiljetten, waarvan overigens enkele dateren uit de periode direct ná de Duitse capitulatie, zijn afkomstig uit de nalatenschap van de vader van Maria Kalz-Pin, die een handelsonderneming aan de Westerwal dreef.

Bekendmaking

In verband met de Brandstoffenpositie en de daaruit voortgekomen samenvoeging van BAKKERIJEN, wordt door mij bepaald, dat met ingang van

Maandag 16 October 1944,

uitsluitend op MAANDAG, WOENSDAG en VRIJDAG Brood gebakken mag worden.

Het venten is dientengevolge slechts toegestaan op DINSDAG, DONDERDAG en ZATERDAG. Van het ventverbod op de overige dagen wordt onder GEEN beding ontheffing verleend.

Die Bakkers(combinationen), die met het bakken op de 3 genoemde dagen niet klaar kunnen komen, moeten dit bij mij opgeven en kunnen, indien noodig een ontheffing krijgen om ook op andere dagen te bakken.

Deze regeling is geldig voor de geheele Distributiekring Culemborg. Overtreding wordt gestraft.

CULEMBORG, 12 October 1944.

De vertrouwensman van
den Provincialen Voedselcommissaris
C. G. DE RAAD.

DRUKKERIJ A. VAN DEVENTER. CULEMBORG

Bekendmaking

Vanaf heden kunnen zich
PERSONEN aanmelden
voor werkzaamheden
bij de

DUITSCH WEERMACHT.

Hiervoor wordt zitting gehouden in het Schoolgebouw
Goilberdingerstraat (Oude Laanschool) elken werkdag
van des voorm. 9 tot 12 uur.

CULEMBORG, 14 October 1944.

DE KWARTIERMEESTER.

Bekendmaking

In opdracht van den Rijkscommissaris wordt bekend gemaakt, dat voor WOENSDAG 25 OCTOBER 1944, door de bevolking van Culemborg moeten worden ingeleverd:

1500 dekens;

1500 heerenonderbroeken;

1500 heerenhemden;

300 paar heerenhandschoenen.

Elk gezin moet derhalve inleveren: 1 deken, 1 heerenonderbroek, 1 heerenhemd en 1 paar heerenhandschoenen.

De inlevering moet plaats hebben in het gebouw achter het tijdelijk Stadhuis „Maria Regina”, aan de Varkensmarkt en wel op MAANDAG 23 en DINSDAG 24 OCTOBER a.s., van des voormiddags 9 tot 12 uur en des namiddags van 2 tot 5 uur.

Bij niet-inlevering van de vereischte aantallen zal de bevolking gedwongen worden te evacueeren met achterlating van alle goederen.

DE BURGEMEESTER VAN CULEMBORG.

Bekendmaking

Op last van den Wehrmachtcommandant te Culemborg, wordt bekend gemaakt, dat met ingang van

Donderdag 2 Nov. 1944

de WATERLEIDING alleen werkt van

7-8.³⁰ uur, 11-13.³⁰ uur en van 17-19 uur

Op ZUINIG GEBRUIK van het water wordt nogmaals aangedrongen en onnoodig verbruik van water, b.v. voor het schrobben van stoepen, het schoonmaken van ramen en deuren, wordt onverbiddelijk met afsluiting van de waterleiding gestraft.

CULEMBORG, 1 November 1944.

Bekendmaking

Bij dezen maak ik bekend, dat het ingaande

HEDEN

verboden is om zich in
den tijd tusschen 18 uur
en 6 uur

in de OPENLUCHT OP TE HOUDEN.

CULEMBORG, 10 November 1944.

De Burgemeester,

J. F. REMMERT.

DRUKKERIJ A. VAN DEVENTER, CULEMBORG

Bekendmaking

In opdracht van de Wehrmachtcommandant
wordt bekend gemaakt, dat het VERBODEN
is op een afstand van

100 Meter
van de spoorbaan en
onder de tunnels
stil te staan.

**Bij overtreding van dit bevel zal zon-
der waarschuwing worden geschoten.**

CULEMBORG, 11 November 1944.

De Burgemeester,
J. F. REMMERT.

K 005

Bericht.

Door de schaarschte aan licht en kolen zien de artsen te Culemborg zich genoodzaakt het morgenspreekuur te laten vervallen op

*Dinsdag, Woensdag, Donderdag en Vrijdag
zulks ingaande op 20 November.*

Nogmaals wordt er op aangedrongen, de boodschappen te zenden vóór 's morgens 9 uur.

De artsen,
L. BONGAERTS
W. BROUWER
P. v. HATTUM
J. WACHTERS

Brandstoffen- Distributie.

Op MAANDAG 27 NOVEMBER a.s.,
worden op het Distributiekantoor aan de
Slotstraat No. 12, bonnen verstrekt voor

1 eenheid Brandhout.

In aanmerking hiervoor komen die gezinnen, waartoe
behoort een gezinslid geboren op of na 1 Januari 1943
óf een gezinslid geboren voor of op 1 Januari 1875.

De tweede distributiestamkaart van bovengenoemde
personen moet worden medegebracht.

Ieder bovengenoemd gezin komt slechts
voor 1 eenheid brandhout in aanmerking.

Tijd en plaats, waarop de eenheid brandhout
kan worden afgehaald wordt nader bekend
gemaakt.

CULEMBORG, 25 November 1944.

DISTRIBUTIEDIENST CULEMBORG

Distributie van APPELEN

Voor de kinderen beneden de 4 jaar zullen

2 K.G. APPELEN

(Goudreinetten)

per kind beschikbaar worden gesteld.

Op **DONDERDAG 30 NOVEMBER** en **VRIJDAG 1 DECEMBER** a.s., moeten hiervoor bij den handelaar worden ingeleverd bon R 29 (afgestempeld door den distributiedienst) van de Noodkaart II voor kinderen.

Deze bon is een Voorinleverings-bon.

De appelen worden verkrijgbaar gesteld bij den handelaar op **DINSDAG 5 DECEMBER** a.s.

De prijs bedraagt f 0.64 per K.G.

CULEMBORG, 30 November 1944.

DRUKKERIJ A. VAN DEVENTER, CULEMBORG

Bekendmaking

Op last van den Ortskommandant te Culemborg, wordt bekend gemaakt, dat alle in deze gemeente aanwezige

HEEREN-Rijwielen

moeten worden ingeleverd.

De rijwielen moeten in bruikbare toestand verkeer en voorzien zijn van luchtbanden. Inlevering moet geschieden op de Ortskommandantur Culemborg, voor 23 Dec. a.s., alwaar voor vergoeding der ingeleverde Rijwielen zal worden zorggedragen.

Vrijgesteld zijn personen, die in het bezit zijn van een „Bescheinigung” der Duitsche Weermacht, dat zij hun rijwiel mogen behouden, wegens werkzaamheden in voor de oorlogvoering belangrijke bedrijven, bij P. T. T., Rijkswaterstaat of Polderbestuur.

CULEMBORG, 19 December 1944.

De Burgemeester,
J. F. REMMERT.

WATERLEIDING - CULEMBORG

De dag, waarop wij door gebrek aan energie (olie en elektrische stroom) voor het eerst sinds ruim 33½ jaar de waterlevering zullen moeten stopzetten, is aangebroken en vastgesteld op **Donderdag 21 December a.s., 's middags te half één uur.** Vanaf Vrijdag d.a.v. zult U dus Uw gebruikswater moeten betrekken van één van de circa 30 pompen, welke voor het algemeen gebruik zijn gemaakt.

Het water dat U daarvan krijgt is geschikt voor menselijk gebruik, van goeden smaak, alleen met meer ijzergehalte dan het leidingwater. Dit is voor de consumptie geen bezwaar.

Gij kunt en moet het gebruiken voor alle huishoudelijke doeleinden (waschbehandeling, wasschen van groenten, aardappelen enz. en voor waschwater voor persoonlijk gebruik). Gebruikt daarvoor dus geen grachtwater.

Het bereiden van spijzen (middageten, soep, koffie enz.) gaat met koken gepaard, hier hebt U dus een dubbele zekerheid wat betreft de kwaliteit van het water. Ook het weinige water, dat U als drinkwater gebruikt, zouden wij U aanraden te koken; **laat geen extra maatregel na om de gezondheid van Uw gezin te waarborgen.**

Vervolgens dringen wij er op aan de reinheid van lichaam en huis (ook W.C.'s en privaten) vooral niet te verwaarlozen, al brengt het verkrijgen van water thans eenige meerdere moeite met zich mede. Waakt ook hierin voor het welzijn van Uw gezin.

De hierbovengenoemde circa 30 pompen zijn verdeeld in twee soorten en wel Binnen- en Buitenpompen.

De Binnenpompen mogen alleen gebruikt worden 's morgens tusschen half negen en tien uur en 's middags tusschen drie en vijf uur. Dit is om de eigenaren der betreffende perceelen niet al te veel overlast aan te doen.

De Buitenpompen mogen gebruikt worden van zonsopgang tot zonsondergang.

Maakt van deze Buitenpompen geen onnoodig gebruik, let er op, dat de jeugd ze niet voor speeldoeleinden gaat gebruiken, treedt hiertegen krachtig op, want weet, dat het Bedrijf niet meer in staat is gemaakte schade te herstellen.

Eén, door welke omstandigheid ook, buiten werking gestelde pomp, beteekent het verlies van een waterwinplaats voor zoo'n geheele buurt.

Z.O.Z.

Met inspanning van onze uiterste krachten en met de gewaardeerde en onmisbare medewerking van meerdere pompenbezitters, is het gelukt in deze tijden van materiaalschaarschte, nog zoo'n ruime noodvoorziening klaar te maken, maar weet wel dat wij thans, wat materiaal betreft, aan het einde van ons kunnen zijn.

Laat het goed tot U doordringen dat de pompen Uw aller bezit zijn, waar ook **Gij** mede over moet waken.

Het is nu eenmaal niet wel doenlijk om het allen menschen naar den zin te maken, zoodat wij er van overtuigd zijn dat klachten en opmerkingen ons zullen bereiken, doet ze echter niet in overijling, maar tracht U eerst aan de noodverzorging aan te passen. Alleen schriftelijke klachten en opmerkingen, gericht aan de Gemeente-Waterleiding, zullen en kunnen behandeld worden.

Hieronder volgen de verschillende plaatsen waar U gebruikswater zult kunnen betrekken:

Binnenpompen

Steenoven
 Achter de Vischmarkt (C. v. Asch).
 Korte Meent (Gebr. van Beekum).
 Goilberdingerstraat (Kögel).
 idem (J. van Vuuren).
 Ridderstraat (Melkfabriek Borgsteijn).
 Sprokkelenburglaan (C. de Kruif).
 Heerenstraat 47 (J. Bleijenberg).
 Molenwal (Van Dordt).
 Prijschestraat (Th. Copier).
 Kloosterstraat (Denekamp).
 Nieuwstraat (Koolen).
 Zandstraat (Wed. de Raad).
 Buiten Molenstraat (Gem. Werken).

Buitenpompen

Steenovenlaan (Dejaco).
 Gassteeg (Copier).
 Korte Meent (Kronenburg).
 Sprokkelenburglaan (J. Helmond).
 Dahliastraat hoek Goudsbloemstraat.
 Oostersingel (A. Mentink).
 Anna Kapelstraat (einde).
 Westersingel (Schooltuin).
 Westersingel t.o. v. d. Hamstraat.
 Everwijnstraat (Gebr. Verkerk).
 Westerwal (E. Pin).
 Markt (bij Stadhuis).

Nog in gereedheid worden gebracht.

Oosterwal (Wed. v. Meeteren).

Vierhoeken.
 Achter Lelie (fabr. van Dam).
 Begin Bakelbosch.
 3e Triostraat (Gispen).
 Varkensmarkt.
 Westersingel (achter Melkfabriek).

Met het oog op moeilijkheden in het drukkersbedrijf zullen wij verdere mededeelingen, de noodverzorging betreffend, U per omroeper doen bekend maken.

DE DIRECTEUR.

Bekendmaking

In opdracht van de Ortskommandant wordt bekend gemaakt, dat het

ten strengste verboden

is om ELECTRISCHEN STROOM af te nemen en te gebruiken, OOK NIET indien men Duitse Militairen in kwartier heeft.

Electrische stroom mag in deze gemeente ALLEEN worden gebruikt in het Lazaret en door het gemeentelijk waterleidingbedrijf.

Gebruik van stroom door anderen dan deze beide instellingen wordt door de Duitse Weermacht standrechtelijk gestraft.

CULEMBORG, 6 Januari 1945.

De Burgemeester,
J. F. REMMERT.

DRUKKERIJ A. VAN DEVENTER, CULEMBORG

Bekendmaking

Met het oog op het GROOTE GEBREK aan Aardappelen is het TEN STRENGSTE VERBODEN om deel te nemen aan de Centrale Keuken, indien men

**meer dan een half mud
aardappelen
in voorraad heeft.**

Onder de deelnemers der keuken zal daartoe een onderzoek worden ingesteld.

Overtreding van dit verbod zal ten strengste worden bestraft.

CULEMBORG, 10 Januari 1945.

De Burgemeester,
J. F. REMMERT.

DRUKKERIJ A. VAN DEVENTER, CULEMBORG

NOODKEUKEN - CULEMBORG

In onze laatste mededeeling hebben wij de hoop uitgesproken, dat de moeilijkheden der bevoorrading ons niet zouden noodzaken de grootte der porties te verminderen.

Thans is dit tijdstip helaas wel aangebroken.

Gepleegd overleg heeft tot de slotsom geleid, dat het beter is een $\frac{1}{2}$ liter te verstrekken, dan nog maar korten tijd $\frac{3}{4}$ liter per persoon.

De nieuwe regeling gaat in

ZONDAG 14 JANUARI A.S.

en de prijs is vastgesteld op **f 1,25** per persoon per week.

De waarde der reductie-bonnen wordt alsdan bepaald op **50 cent** per bon.

Tevens werd bepaald, dat vanaf Zondag 14 dezer de oorspronkelijke gezinssterkte zal worden aangenomen, kinderen beneden de 2 jaar uitgesloten.

Derhalve moeten Vrijdag a.s. bij den kaartverkoop de stamkaarten worden medegebracht.

DE BURGEMEESTER.

Culemborg, 11 Januari 1945.

N.B. Kaartverkoop is ALLEEN des Vrijdags.

A. T. V. & Zn. - K 698 - 233

BEVEEL

In opdracht van de Duitse Weermacht BEVEEL ik dat alle ge-evacueerde personen, afkomstig uit de Bommelerwaard, die zich na 1 September 1944 in deze gemeente hebben gevestigd voor **D O N D E R D A G** 1 FEBRUARI a.s., de Gemeente

Culemborg moeten verlaten.

Gelegenheid tot vertrek per transport op 30 en 31 Januari a.s., telkens om 10 uur van de Chr. School, in de Ridderstraat, alwaar de ge-evacueerden zich met bagage te voren moeten melden.

Tegen hen die aan dit bevel geen gevolg geven, alsmede de personen alwaar de ge-evacueerden blijven opgenomen, zullen de strengste maatregelen worden toegepast.

Er wordt een **ERNSTIG BEROEP** gedaan op de medewerking der bevolking om deze evacuatie te doen slagen.

Worden ná 1 FEBRUARI a.s., nog geëvacueerden uit de Bommelerwaard in deze gemeente aangetroffen, dan loopt Culemborg groot gevaar zelf te moeten evacueeren.

Het is dus volkomen Uw eigen belang dat dit bevel stipt wordt nagekomen.

CULEMBORG, 29 Januari 1945.

De Burgemeester,
J. F. REMMERT.

DRUKKERIJ A. VAN DEVENTER, CULEMBORG

Bekendmaking

In verband met de Groentenvoorziening hier ter plaatse, wordt voor ieder gezinslid bij onderstaande groentenhandelaren verkrijgbaar gesteld

3 k.g. Winterwortelen,

tegen den vastgestelden prijs van 18 ct. p. kg. Deze wortelen moeten worden afgehaald in het tijdvak van 12 tot en met 14 Februari a.s.

A. Borgstein, Veerkade
C. de Heus, Tollenstraat
J. J. P. de Heus, Tulpstraat
H. Hoeve, Nieuwstraat
A. J. van Zoelen, Heerenstraat
Johs. van Zoelen, Oostersingel

Aangezien na deze aflevering alle handelaren bevoorraad zijn geweest, is iedereen in de gelegenheid gesteld zich van Winterwortelen te voorzien.

Met het oog op de groentenvoorziening, wordt men aangeraden deze wortelen af te halen.

CULEMBORG, 10 Februari 1945.

De Burgemeester,
J. F. REMMERT.

DRIJCKERIJ A. VAN DEVENTER, CULEMBORG

Bekendmaking

Het is mij gebleken, dat bij het schieten der luchtafweer, door de bevolking niet oogenblikkelijk dekking wordt gezocht.

Op het belang hiervan behoef ik nauwelijks meer te wijzen.

Een ieder is bekend met de gevaren die ontstaan door neervallende splinters.

Dit zoeken van dekking geldt ook voor het geval er LUCHTALARM wordt gegeven.

Ik meen hierop nogmaals uitdrukkelijk te moeten wijzen, dat bij luchtalarm de zich op straat bevindende bevolking, direct zonder uitzondering een schuilplaats moeten zoeken hetzij in huizen of andere schuilgelegenheden.

Ik heb opdracht gegeven aan de politie om er ten STRENGSTE op toe te zien, dat dit voorschrift wordt nageleefd en bij niet nakoming onmiddellijk in te grijpen.

CULEMBORG, 7 Maart 1945.

De Burgemeester,
DE KRUIJFF.

DRUKKERIJ A. VAN DEVENTER, CULEMBORG

Bekendmaking

Nogmaals wordt de aandacht van de bevolking er op gevestigd, dat het TEN STRENGSTE VERBODEN is, om zich gedurende den SPERTIJD OP STRAAT TE BEVINDEN.

Het blijkt telkens weer, dat dit verbod wordt overtreden.

Dit is de laatste waarschuwing.

Indien geen verbetering intreedt zal de spertijd weer tot 18 uur WORDEN TERUGGEBRACHT.

Het gebrek aan brandstoffen heeft ertoe geleid, dat de bevolking willekeurig boomen en struiken in straten, op wegen en pleinen verwijdert.

Deze wijze van optreden is NIET toelaatbaar. De politie heeft opdracht gekregen hierop dag en nacht contrôle te houden en overtreders te arresteeren.

Ook van de zijde van de Duitse Weermacht zal hierop worden gelet en bij het constateeren van ongeoorloofd kappen van boomen of struiken, zonder waarschuwing worden geschoten.

CULEMBORG, 8 Maart 1945.

De Burgemeester,
DE KRUIJFF.

DRUKKERIJ A. VAN DEVENTER, CULEMBORG

Vee-diefstallen

Nog steeds hebben veediefstallen plaats binnen de gemeente Culemborg.

Dit MOET eindigen.

Veediefstal is THANS niet alleen diefstal ten nadeele van den veehouder, maar OOK van onze toch reeds benarde voedselpositie. De Duitscher en de landverrader hebben als vijand afgedaan, maar de veedief en de zwarte handelaar sluipen nog rond.

Een ieder werke mede hen op te sporen en aan te brengen.

Dit is geen verachtelijk verraderswerk, maar een Plicht jegens de gemeenschap.

De veldpatrouilles der Binnenlandsche Strijdkrachten hebben opdracht met de meeste gestrengheid tegen deze plaag op te treden.

DE PLAATSELIJKE
COMMANDANT.

DRUKKERIJ A. VAN DEVENTER, CULEMBORG

WERVING

Nederlanders!

Het Vaderland heeft U nodig.
Vooral zij, die een militaire opleiding hebben genoten zijn welkom, doch eveneens anderen.

Meldt U voor een verbintenis bij de Stoot- en Verzetstroepen. (Bewakingstroepen).

De Stoot- en Verzetstroepen (Bewakingstroepen) zijn bestemd voor het gebruik binnen de landsgrenzen.

Nadere bijzonderheden verstrekt het WERF-BUREAU in het Gemeentehuis te Culemborg, op iederen werkdag van 9 tot 12 uur des voormiddags.

De plaatselijke Commandant,
H. GRAMBERG.

DRUKKERIJ A. VAN DEVENTER, CULEMBORG

GASFABRIEK - CULEMBORG

AAN DE GASVERBRUIKERS,

Het begin is er! Behalve de kolen op het terrein aanwezig, is nog een lading varende, zoodat wij het aangedurfd hebben Maandag 23 Juli l.l. de Ovens te gaan opstoken.

Het zal nog geruimen tijd (eenige weken) duren alvorens de Ovens de vereischte temperatuur hebben om gas te kunnen maken, maar wel kunnen wij zeggen, dat behoudens onvoorziene omstandigheden

**een zeer beperkte gaslevering ongeveer
15 Augustus zal kunnen beginnen.**

Hoe ver deze beperking zich zal uitstrekken is nog een punt van nadere bespreking met de betreffende bestuurs-instantie's, maar U kunt voorloopig wel rekening houden met een gaslevering van 2 uur per dag en wel van 11 tot 13 uur.

Van de prijzen der Gaskolen is momenteel nog niets bekend, zoodat de gasprijs niet bepaald kan worden. In overleg met het Gemeentebestuur is derhalve een voorloopige gasprijs vastgesteld van 11 cent voor gewoon gas en 12 cent voor muntgas, terwijl verrekening zal volgen na vaststelling van den definitieven gasprijs.

Let goed op alle verdere bekendmakingen, hetzij per circulaire of door den omroeper!

Probeert intusschen niet uit ongeduld of nieuwsgierigheid of er al gas is! Ontijdig probeeren leidt tot ongelukken en schade, waarvoor U ten volle aansprakelijk wordt gesteld!

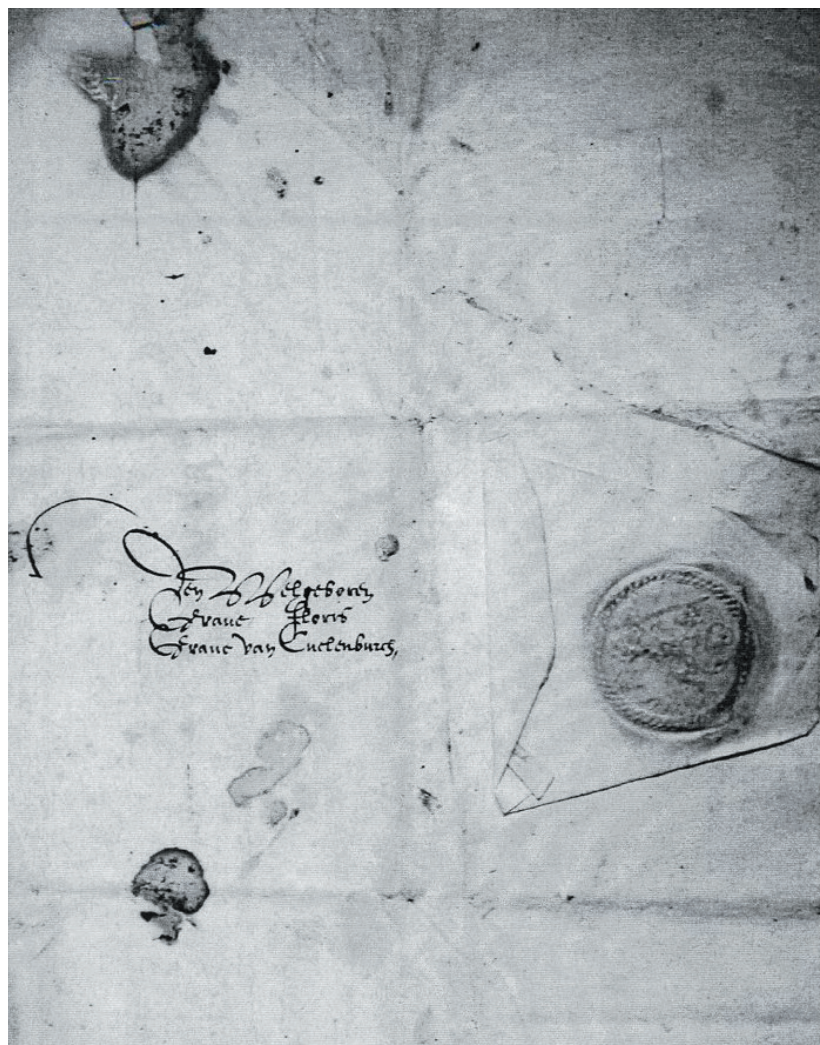
DE DIRECTIE.

CULEMBORG, 27 Juli 1945.

Vanuit het archief

In de Nederlandse archieven staat in totaal zo'n 1000 kilometer stelling met archiefstukken waar in de geschiedenis van ons land opgeslagen is. Dankzij de inventarisboeken is het redelijk te doen om bepaalde stukken te vinden die het onderwerp betreffen waar men onderzoek naar doet. Het blijft toch vaak zoeken naar de bekende speld in de hooiberg. Het komt echter ook voor dat men een archiefstuk (inventarisnummer) opvraagt en daarin ook documenten tegenkomt die niets met jouw onderwerp te maken hebben maar wel heel interessant zijn. Vissers en archiefonderzoekers spreken in zo'n geval van bijvangst. Ze nemen dan de digitale camera en met een paar klikken zijn ze in bezit gekomen van iets leuks dat ze thuis op hun gemak uit kunnen gaan zoeken.

Zo kwam ik onderlaats in het Gelders Archief een brief tegen over de zaak van der Dussen. Daarbij dacht ik meteen aan de prachtige graftombe van Alida van der Dussen op het koor in de Hervormde Barbara kerk. Alida was een rijke asielzoekster die op de vlucht was voor haar man, de burgemeester van Dordrecht, die alcoholverslaafd was en haar geld erdoor joeg. Alida vroeg asiel aan in 1733. De datering van de zojuist gevonden brief (1595) kwam daar niet mee overeen. De enige overeenkomst was dat het hier ook om een asielprocedure ging, en wel om een brouwersechtpaar uit Delft dat op de vlucht was voor haar crediteuren. De man heette Jacob Adriaenszoon van der Dussen, zijn vrouw wordt niet met name genoemd, maar met de omschrijving van *huijsvrouw*. Dit zal wel het gevolg zijn dat man en vrouw 400 jaar geleden nog niet gelijk waren. Direct kwam de vraag op van, zal onze Alida in de 5e graad afstammen van deze Jacob? Kende Alida deze geschiedenis toen zij naar Culemborg vluchtte? De schrijvers van de brief uit 1595 deden de nieuwsgierigheid alleen maar toenemen. Het betrof namelijk *'die Staten Generaal der Vereenichde Nederlanden'*. Niet zomaar de eerste de beste partij om zich met een individuele zaak te bemoeien. Tijd om samen eens door de brief te wandelen.

Op de eerste plaats wordt de graaf van Culemborg, Floris I van Palandt, door de gezamenlijke crediteuren bedankt voor het in behandeling nemen van de asielzaak. Het kwam vroeger namelijk vaak voor dat individuele schuldeisers geen middel ongebruikt lieten om hun vordering op de debiteur te innen. Dat varieerde van diefstal van goederen tot ontvoering en gijzeling van de schuldenaar. Dit zou dan weer ongunstig zijn voor de overige crediteuren omdat er dan per saldo minder te verdelen bleef. Het was dus voor alle betrokken partijen gunstig als de schuldenaar tijdelijk veilig ergens anders verbleef en de totale boedel onder curatele kwam te staan, zodat alle schuldeisers het zelfde percentage van hun openstaande vordering zouden ontvangen.

Dit was een proces dat bestond uit verschillende handelingen. In de brief staat dat de gezamenlijke crediteuren een redelijk schikkingsvoorstel gedaan hebben, die echter voor Jacob onacceptabel was, en hij besloot daarom in Culemborg te blijven. Hieruit valt te concluderen dat de boedel (nagenoeg) groot genoeg was om alle schulden in een keer te saneren. Wellicht hebben de crediteuren ook wat water bij de wijn gedaan door een klein percentage van hun vordering af te boeken als oninbaar. Hopelijk bleef daarna nog een batig saldo over zodat de schuldenaar de draad weer kon oppakken. In het geval van grove fraude of schulden is de boedel bij lange na niet toerijkend en gaat deze in zijn geheel naar de crediteuren. Ook in die tijd bleef de restantschuld opeisbaar als de schuldenaar ooit weer in goeden doen kwam. In onze brief blijkt dat de onderhandelingen tussen beide partijen vastgelopen zijn. Dit is als volgt verwoord:

Door het over, ende weder ga en overmits de sake vereijachte stadige personele communicatie.

De Staten- Generaal doet daarom het verzoek aan de graaf om het echtpaar over te brengen naar Delft of Den Haag. Dit verzoek is van grote juridische betekenis, het betekend domweg uitlevering. Wanneer het uitleveringsverzoek gedaan wordt door een zeer machtige partij die een negatieve schikking niet zal accepteren is er duidelijk sprake van een groot probleem. De kans is dan reëel dan het echtpaar tegen zijn wil op transport gezet wordt. Om te voorkomen dat de graaf zich gegriefd zou voelen, wordt er nog even een mooie volzin tegenaan gegooid.

Sonder onder prejudi'cie van Uwe Edele Hoocheijt ende jurisdictiee. Wat betekent: Wij onderkennen dat u door uw hoge stand gerechtigd bent om mensen asiel te verlenen. Een prachtige volzin waarbij de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden erkent dat het graafschap Culemborg de hoogste vorm van autonomie bezit. Tevens is er bij deze brief een rekest gevoegd. Wellicht is dit verzoekschrift terug te vinden in het Regionaal Archief Rivierenland, bij de stukken betreffende de schepenbank.

De graaf van Culemborg kon in zijn communicatie met anderen kiezen uit twee juridische entiteiten. In het geval van een positieve beslissing gebruikte hij vaak zijn grafelijke titel, (domeinen) In het geval van een negatieve beslissing hield hij zich vaak schuil achter een uitspraak van de schepenbank, (stadsbestuur) De Staten- Generaal sluit de brief af met de vermelding dat als het verzoek ingewilligd wordt, zij dit mee zullen laten wegen bij een toekomstig verzoek van de graaf van Culemborg. Voor wat, hoort wat. Tot slot wordt onze graaf nog een gezond en lang leven toegewenst. Was getekend, 25 juli 1595. Hieronder volgt de complete tekst van de brief.

1795 Jan 25
17

afgeboven, Graue Sic gemene Crediten
van Jacob Adriansz Vander Duffen verfyd
vroude inde litz tot Seff, ende van zyn huys
vroude. Hen zeer bedanckende ouer groote fauour
tbbelech W. L. Hen gedach, ende op onse recommendation
bedoesen heeft int consentent, dat zy de persoone
alr boorz Vander Duffen, ende van zyn huysvroude
binne Cullenburge in appropentie hebben becomen,
hebben end by nicude Hoguesse versocht, ende
en seelych gebedly (ten anuysen dat Gena sake
tegen den boorz Vander Duffen meest bestondt
in eine vriendelyche vergaedinge, ende accord
dergaluoy, dat hen seer costelych soude vallen
blyuende den geappropentende met zyn huysvroude
tot Cullenburge (diebyle die tzentelyche
Crediten, mitstal de die vriendly, ende magly
vandy boorz Jacob Adriansz, ende zyn huys
vroude woonden, tot Seff) door het ouer, ende
vbedlygach, ouermith de sake vereschte stadige
personele communicatie) dat by ander doerft
by onse boorscriffen ach W. L. voor hen soude
vbidly intercederen, ten eynde W. L. soude gelienly
hen, off haroy gecommittently de persoone vande
boorz geappropentende vurt Cullenburge te later
velgen, om in verskerfelych gebroecht te worden
binne alr boorz stad Seff, off vpo doorpoorte
alhier indly sage sonder puiditie van W. L. Hooglyt
ende Jurisdictie, ende dese sake getrocken te worden
in enige consequentie naar brealle Inconly
vande boorz Hoguesse hiordy geduyt. Ende
also by ten respecte vande gelegentely, vser sake
maritende vordr boorz Creditenly, enige
extraordinaris insigte, ende fauour, deselue

Crediteurs, die zachtelick verzoek seer goet
sagen geaccomodeert, soo hebben wy hier geaccordeert
dies, aen N. L. vreesen te seggen, vrenten
verstaende dat N. L. geziec om die verduch voors
die vnt fauour die voors supplicantes haertelick
versteet soo d'ere eenig Tind doentelick in vns
Aspecte billigelyck te gunnen, Ende accordeert
soo wy alreus dese scope seynt te ves teny om
eenig Tind tottes teny te comen, namentel
door get middel vande vanden binen deeff
vboonachtig, Ende N. L. sal vnd d'ere voer
sunderlinge vrenten die wy vrenten willic
sullen zyn die te sien d'occase d'ere voer
Siermalle d'ere syndigende biddes der vrenten

Wegedoren Graue N. L. te verlenen in gesonst
Lanch salis teny, Sint Graue hage
den 26^{en} July 1595. *Franken*

N. L. goetgunstige vrenten
Die Statten Generaal der
Verenigde Nederlanden

De ordonnay vande
goene
Agstus
1595

Welgeboren Grave,

Die gemeene Crediteurs van Jacob Adriaensz. Vander Dussen eertijts brouwer inde Fifth tot Delff, ende van zijn huijs-vrouwe . hen zeer bedanckende over t groote faveur twelck U. E. hen gedaen, ende op onse recommandatien bewesen heeft int consenteren dat zij de personen des voors. Vander Dussen, ende van zijn huijsvrouwe binnen Cuelenburch in apprehentie hebben becommen. hebben ons bij nieuwe Requeste versocht, ende ernstelijck gebeden. Ten aensien dat heure sake tegen den voors. Vander Dussen meest bestondt in eene vriendtlijcke verhandelinghe, ende accord derhalven dat hen seer costelijck soude vallen blijvende den geapprehendeerden met zijn huijsvrouwe tot Cuelenburch. Diewij le die tzamentlijcke crediteuren, mitsgaders die vrienden, ende mogen vanden voors. Jacob Adriaensz. Ende zijn huijsvrouwe woonden tot Delff. Door het over, ende wedergaen, overmits de sake vereijtschte stadige personele communicatie. Dat wij anderwerff bij onse voorscriften aen U. E. voor hen souden willen intercederen, ten eijnde U. E. soude gelieven hen, off haren gecommiteerden de personen vande voors. Geapprehendeerde vuijt Cuelenburch te laten

volgen, om in versekertheit gebrocht te worden binnen der voors. Stadt Delff, off opde voorpoorte alhier inden hage, sonder prejuditie van U. E. hoocheijt ende jurisdictie, ende dese sake getrocken te worden In eenige consequentie naer breeder inhouden vande voors. Requeste hierbij gevueght, ende alsoo wij ten respecte vande gelegentheijt deser sake meriterende voorde voors. Crediteuren eenighe extraordinaris insicht, ende faveur, deselve Crediteuren in haerlieders versueck seer geerne sagen geaccommodeert, soo hebben wij hen geacordeert desen aen U. E. wederom te scrijven, vruntlijck versueckende, dat U. E. gelieve om die redenen voors. in onse favuer die voors. Supplianten haerlieders versueck soo verre eenichssins doenelijck in onsen respecte willichlijck te gunnen, ende accorderen soo hen alleene dese hoope schijnt te resteren om eenichssins totten heuren te commen, namentl. door het middel vande vrunden binnen Delff woonachtich ende U. E. sal ons daerane doen sunderlinge vruntschap, die wij wederom willich sullen zijn in te sien d'occasie daertoe verschijnende hiermede desen eijndigende bidden den Almogenden

Welgeboren Grave U. E. te verleenen in gesontheit lanck salich leven,

Vuijt Sgravenhage den XXVen Julij 1595 A. F. rankena vt
U. E. goetgunstige vrunden Die Staten Generael der Vereenichde Nederlanden.

Ter ordonnan. Vande Zelve

CA. ogens 30/7

1595

De originele brief bevindt zich in het Archief van de Heren en Graven van Culemborg. (AHGC) te Arnhem. Toegangsnummer 0370 inventarisnummer 351

Hoe deze zaak afgelopen is weten wij nog niet. Wellicht bent u zo geïnteresseerd geraakt dat u deze zaak verder gaat uitzoeken. Eenmaal door het archiefvirus bevangen kom je er niet makkelijk meer vanaf.

JOHAN VAN UNEN

www.regionaalarchiefrivierenland.nl
www.geldersarchief.nl

Handwritten text:
Jen B. B. Peterson,
Gev. van
Culem
in Culem,
Culem

